

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
„OKTATÁS ÉS TÁRSADALOM” NEVELÉSTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA

BOROS JULIANNA

CIGÁNY, ROMA FIATALOK ÉLETÚTJA

Egy iskolán kívüli esélynövelő tanoda-típusú program tagjainak vizsgálata

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezetők:

Prof. em. Forray R. Katalin

Dr. habil. Híves – Varga Aranka

Pécs, 2019

Bevezető

Az elmúlt két évtizedben a neveléstudomány, a romológia és a társadalomtudomány területén nagymértékben nőtt a cigány¹ népesség gyermekeinek hátrányaival foglalkozó szakirodalom. A nevelésszociológiai kutatások különböző szempontból vizsgálták a cigány, roma tanulók helyzetét az oktatási egyenlőtlenségek okaival és következményeivel összefüggésben. A tudományos elemzések fókuszába több oktatást befolyásoló probléma vizsgálata került. Egyrészt a cigány gyermekek korai szocializációs hátrányai, a szociokulturális tényezők hatásai az alapfokú oktatási rendszerben, másrészt a cigány tanulók iskolai szegregációja, a szelektív iskolarendszer, a társadalmi és oktatási egyenlőtlenségek és a hátrányos helyzet összefüggései, azok következményei. Harmadrészt a hátrányos helyzetű, főként cigány tanulók oktatásával kapcsolatos pedagógiai módszerek (integrált pedagógiai rendszer, kooperatív tanulás, inkluzív pedagógia) és szemléletek (szegregáció, integráció, inklúzió) gyakorlata és elmélete került az elemzések középpontjába. Az elmúlt tíz évben a cigány tanulók iskolai sikerességével kapcsolatos kutatások között hangsúlyossá váltak a felsőoktatásban tanuló (leendő diplomás fiatalok, cigány értelmiség) cigány, roma és hátrányos helyzetű egyetemi hallgatók helyzetére fókuszáló vizsgálatok, melyek az életutakban rejlő sajátosságokat, egyediségeket elemezve keresték azokat a meghatározó tényezőket, melyek az iskolai sikerességüket elősegítették. Ezen kutatások értelmezési kerete alapvetően a reziliencia elméletéhez köthető. A legújabb kutatási eredmények között csak elvétve találunk olyan vizsgálatot, mely az oktatási vagy oktatáson kívüli, de az iskolai sikeréséget elősegítő esélynővelő programok hatásairól és eredményeiről

¹ A „roma” és „cigány” kifejezéseket szinonimaként használom a disszertációban, a megnevezést a Magyarországon élő cigány/roma népességre és tagjaira vonatkoztatom.

számolna be, és további ismeretekkel szolgálhatna a cigány tanulókat érintő hátrányok kompenzálása terén.

Disszertációmhoz kapcsolódóan a középiskolában továbbtanuló roma diákok pályaválasztási döntéseiről és a megszerzett végzettséget illető országos tendenciákról Kertesi és munkatársai által készített elemzések szolgálnak információval, melyek a TÁRKI életpálya felmérés 2006-2012 közötti adataira támaszkodnak. Kertesi és Kézdi (2016) eredményei alapján *„Minden második roma fiatal lemorzsolódik a középiskolából, vagyis néhány év után abbahagyja a tanulmányait, anélkül, hogy végzettséget szerezne. A középiskolai lemorzsolódás nemhogy csökkent volna a roma fiatalok körében, hanem emelkedett is: míg a nyolcvanas évek végén a középiskolát megkezdő roma fiatalok kétharmada fejezte be középiskolai tanulmányait, napjainkban csak a fele. Mindeközben a középiskolai lemorzsolódás országos átlaga alig haladja meg a tíz százalékot.”* Mindezek alapján megállapítható, hogy kevés információval rendelkezünk azokról a cigány tanulókról² és életútjukról, akik az 1990-es évek közepén pályaválasztás előtt álltak, és különböző motivációk alapján, de a korábbi tendenciákkal ellentétben az érettségit adó intézményben történő továbbtanulást választották, s legalább középfokú végzettséget szereztek, ezzel családtagjaik számára ismeretlen útra léptek. Még kevesebb ismerettel rendelkezünk az 1990-es évek közepétől működő és a cigány tanulók iskolai sikerességét elősegítő iskolán kívüli/utáni esélynövelő programok eredményességéről, hatásairól.

A kutatások jelentős része elsősorban kvantitatív módszereket alkalmazott, a kvalitatív vizsgálati módszer költségigényessége és a mintavételi logika problematikája, dilemmái is folyamatosan napirenden vannak a cigány népességgel kapcsolatos szakmai, tudományos diskurzusokban.

² A cigány népesség azon tagjairól, akik napjainkban 35-45 év közöttiek és valamilyen mértékben a „polgárosodás” útjára léptek.

Cigány, roma tanulók és az oktatás

A cigány/roma tanulók iskoláztatásának problémái a XX. századtól foglalkoztatják hazánkban a szakembereket, hiszen ekkor a cigány gyermekek nagyobb számban kezdtek bekapcsolódni az alapfokú oktatásba. 1945 előtt a cigány gyermekeknek csak a fele járt (s csupán néhány évig) iskolába. (Kemény, 1996) A két világháború között a magyar hatóságok igen nagy erőfeszítéseket tettek a négyosztályos iskolázás kiterjesztése, s ezzel párhuzamosan a vándorcigányok letelepítése érdekében. Ennek ellenére a Kemény István és munkatársai által 1971-ben végzett felmérés szerint a két világháború között tanköteles korú – tehát a felmérés idején 35-59 éves – cigányok 50%-a sohasem járt iskolába. (Kemény, Janky & Lengyel, 2004, p. 77) Az 1970-es években végzett társadalomkutatások hatására fordult az oktatáspolitikai és az oktatáskutatók figyelme a cigány tanulók iskoláztatásának problematikájára. A vizsgálatok egyrészt az iskola és a társadalmi mobilitás összefüggéseit, másrészt az oktatási és társadalmi egyenlőtlenségek okait és következményeit elemezték. Nevelésszociológiai kutatások eredményei (Coleman, 1966; Gázsó, Pataki, Sántha & Várhegyi, 1970; Bernstein, 1971; Bourdieu, 1978) nyilvánvalóvá tették, hogy bizonyos társadalmi csoportoknak másokénál kevesebb az esélyük a társadalmi státuszuk változtatására, életeményeiket a születésük, származásuk determinálja.

A gyermekek iskolai sikerességének elősegítése, támogatása – a hátrányok kompenzálása – az 1990-es években Magyarországon egyre fontosabbá vált, azzal a szándékkal, hogy a gyermekek számára lehetőséget biztosítsanak a szegénységből való kitörésre. Ennek legfontosabb legitim útjai egyrészt az oktatási rendszeren keresztül, másrészt az iskolán kívüli esélynövelő programok segítségével valósultak meg. Az 1990-es évektől az integrációra való törekvés nézetként jelenik meg az oktatási rendszerben: a különböző lemaradó társadalmi

csoportok gyermekei a fogyatékossgal élő tanulók mellett a hátrányos helyzetű és/vagy cigány/roma tanulók³ hátrányainak csökkentését tűzve ki célul.

Az 1990-es évek elején és közepén elsősorban a roma, cigány tanulókat, gyermekeket segítő, támogató programok, ösztöndíjak (Magyarországi Cigányokért Alapítvány, Soros Alapítvány, Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány) és oktatási intézmények (Pl. Gandhi Gimnázium, Collegium Martineum, Roma Esély, Kalyi Jag stb.), valamint tanoda jellegű kezdeményezések kezdtek elterjedni. Az évtized végére az oktatáspolitikai diskurzus megváltozott és a cigány, roma kisebbségi oktatás mellett az esélynövelő programok célcsoportjaként a hátrányos helyzetű tanulókat nevezte meg.

Nyilvánvalóvá vált, hogy a társadalom jó működéséhez kellenek az esélyek növelését, az iskolai sikerességet célzó oktatási rendszeren (iskolán) kívüli esélynövelő támogató programok, melyek a cigányságot célozzák meg.

A tanoda mint fogalom

Napjainkban Magyarországon az egyik legismertebb hátrányos helyzetű tanulók iskolai sikerességét iskolán kívüli segítő esélynövelő program elnevezése a „tanoda”, mely alapvetően gyűjtőfogalom, hiszen különböző intézmények és programok használják a meghatározást. A tanoda elnevezést először 1998-ban a Józsefvárosi Tanoda hátrányos helyzetű, főként roma tanulók iskolai sikerességét, továbbtanulását támogató esélynövelő programjának alapítói használták a szervezet elnevezésénél. A kutatásom fókuszában lévő Amrita OBK Egyesület tanoda jellegű szolgáltatást és tevékenységet nyújtott 1994-től, még a tanoda, mint modell megjelenése előtt, mégis a szó minden értelmében tanoda volt.

³ A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény rendelkezései és az 1993. évi LXXIX. közoktatási törvény megszünteti az oktatási intézményekben is a származásra (például cigány, fizikai dolgozó) vonatkozó regisztrációt, adatgyűjtést.

A tanoda, mint modellprogram hátrányos helyzetű tanulókat segítő iskolán kívüli esélynövelő tevékenységet takar, definíciója is változott az elmúlt másfél évtizedben, ahogy a módszertan fejlesztésére (sztenderdizációjára) is többen vállalkoztak. Az elsők között tartjuk számon a Kerényi György által szerkesztett Tanodakönyv definícióját: „*A tanoda olyan intézmény, amely iskolán kívüli foglalkozás keretében a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók, közülük is főként a hátrányos megkülönböztetésük miatt még nehezebb helyzetben lévő romák iskolai sikerességét, továbbtanulását kívánja elősegíteni, ezáltal javítva későbbi esélyeiket a munkaerőpiacon való érvényesülésre és a társadalmi integrációra. A tanodai programok célul tűzték ki, hogy azokat a gyerekeket segítsék, akik számára önmagában sem a család, sem az iskola nem tud megfelelő feltételeket kialakítani az iskolai sikerességhez és továbbtanuláshoz. Mivel a tanoda diákjainak is a jelenleg működő iskolarendszerben kell sikereket produkálniuk, ezért a tanoda pedagógiai programjának azokat a kompetenciákat (is) fejlesztenie kell, melyek a mai magyar iskolában való boldoguláshoz szükségesek. (...) A tanoda nem vállalhat kisebb feladatot, mint azt, hogy diákjait az érettségiig eljuttassa. A továbbtanulás segítése érdekében a tanulási hátrányok kompenzálása kétféle, közvetlen és közvetett módon történhet. Közvetlenül segíthet a tanoda az iskolai teljesítmény javításában, a konkrét tananyag elsajátításhoz szükséges háttérismeretek, kompetenciák és készségek erősítésével, amihez különféle alternatív pedagógiai módszereket alkalmazhat. Közvetetten pedig a diák személyiségének minél teljesebb kibontakoztatásával, önismeretének fejlesztésével, pozitív önképének erősítésével járul hozzá a fenti célhoz. A tanoda tehát a tanulás helye, a lemaradások leküzdésének színtere, egy továbbtanulásra motiváló közösség, olyan hely, ahol a mai iskoláétól merőben eltérő határendszer éri a gyereket, egy intézmény, amelyet önként vállalt közösségként, családként él meg az ott tanuló gyerek.*” (Kerényi, 2005, p. 15-16)

Disszertációmban a tanoda szó számomra az adott iskolai sikerességet elősegítő iskolán kívüli tevékenységet biztosító esélynövelő program típus/jelleg megnevezését jelenti. A tanoda fogalma episztemológiai dilemmákat vet fel. 2019 januárjától az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról pontosan megfogalmazza, hogy mit ért a tanoda, mint szolgáltatás címén, de dolgozatomban elsősorban nem a jogszabály által megfogalmazott tanodára gondolok.

A kutatás

Kutatásom fókuszában a dél-dunántúli régióból származó cigány, roma fiatalok iskolai és társadalmi életútja áll, akik 1994-1999 között az Amrita Orientációs Baráti Kör Egyesület (későbbiekben: Amrita OBK Egyesület) pályaeorientációs, esélynövelő, iskolán kívüli programjának segítségével érettségit adó oktatási intézménybe nyertek felvételt és folytatták tanulmányaikat középfokon. Vizsgálatom alapvetően egy volt diákközösség és egy szervezet köré szerveződött.

A kutatás célja és a vizsgált csoportok

A kutatás⁴ célja kettős: egyrészt a vizsgálat célja, hogy „pillanatkép” készüljön a magyarországi cigány népesség azon tagjairól, akik szinte egy időben kezdték meg tanulmányaikat érettségit adó középiskolában és napjainkban 35-45 év közöttiek. A vizsgálat keretében a következő témaköröket érintettem: mivel foglalkoznak, hogyan gondolkodnak, milyen értékeket vallanak, hol tartanak életcéljaik elérésében, az iskolai, társadalmi mobilitásban, a társadalmi integrációt vagy asszimilációt választották. A kutatás során a cigány felnőttek iskolai végzettségére, foglalkozására, munkaerőpiaci státuszára, társadalmi mobilitásukat befolyásoló támogató és hátráltató tényezők elemzésére vállalkozom. Napjainkban

⁴ A kutatáshoz kapcsolódó tudományos tevékenységeket 2017-ben a Magyar Tudományos Akadémia Ryoichi Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund – Fiatal Vezetők Ösztöndíja Alapítvány támogatta.

kevés információ áll a rendelkezésünkre, azokról a fiatalokról, életükről, akik iskolán kívüli esélynövelő programba vettek részt korábban. Másrészt kutatásomban bemutatásra kerül egy szervezet az Amrita OBK Egyesület és általa működtetett cigány/roma és/vagy hátrányos helyzetű tanulókat érintő, iskolai sikerességet elősegítő esélynövelő iskolán kívüli program.

A kutatás során három csoportot vizsgáltam:

1. Az életút-vizsgálat keretében 1980-as évek elején született cigány felnőttekkel (35 fő) kérdőív (strukturált interjú), 20 fővel narratív (élettörténeti) interjú készült. Érettségivel/diplomával rendelkező cigány felnőtteket kérdeztem kvantitatív és kvalitatív módszerek segítségével, akik e támogató program tagjaként közösséget alkottak, majd később egyéni céljaik elérése érdekében különböző utakon folytatták életüket. A célcsoport tagjai ugyanabban a dél-dunántúli iskolai sikerességet elősegítő iskolán kívüli esélynövelő (tanoda) programban⁵ vettek részt, s bíztak abban, hogy a továbbtanulással, az érettségi megszerzésével jobb életminőség vár rájuk, s valóban a szegénységből történő kitörési pont lesz számukra az iskola.
2. A kutatásban egy dél-dunántúli civil (diák)szervezet, közösség, később intézményesült formában Amrita Orientációs Baráti Kör Egyesület (1994-1999 között) céljainak, tevékenységének megismerése, bemutatása, elemzése is fontossá vált.
3. Az iskolai sikerességet elősegítő iskolán kívüli esélynövelő (tanoda) program („Amrita”) alapítóival, megvalósítóival, pedagógusokkal, szociális szakemberekkel, önkéntesekkel (12 fő) készítettem félig strukturált interjúkat, feltérképezve a támogató társadalmi környezet tapasztalatait, elveit, motivációit és pedagógiai módszereit.

⁵ A pályaeorientációs programot az Amrita Orientációs Baráti Kör Egyesület működtetett 1994-1999 között a támogatott diákok száma 60 fő.

Hipotézis, kutatói kérdések

Előfeltételezésem, hogy az Amrita OBK Egyesület iskolán kívüli iskolai sikerességét elősegítő esélynövelő programjában részt vett cigány/roma fiatalok azzal, hogy továbbtanultak az 1990-es évek közepén érettségit adó oktatási intézményekben, szüleikhez képest **magasabb iskolai végzettséget, illetve társadalmi, gazdasági (munkaerő piaci) státuszt értek el napjainkra.**

Feltételezem, hogy **a vizsgált diákcsoport megkérdezett tagjai kisebbségi identitásukat felvállaló szakemberekké váltak**, akik elkötelezettséget és felelősséget éreznek a cigány népesség tagjaiért.

Feltételezésem szerint az Amrita OBK Egyesület pályaaorientációs programjában az 1990-es évek közepétől iskolán kívüli esélynövelő tevékenységével **innovatív szemléletet és pedagógiai módszereket alkalmazott, melyek elősegítették** cigány/roma tanulók iskolai sikerességét, pályaválasztási döntését.

Hipotéziseim vizsgálatához többféle kutató kérdéssort állítottam össze. A kvalitatív – életút – vizsgálatához kapcsolódó kutatói kérdések:

1. Milyen mértékben történt intergenerációs vagy intragenerációs társadalmi mobilitás a cigány felnőttek életében?
2. Milyen az iskolai végzettségnek a munkába állásra, a munkaerőpiaci státuszra gyakorolt hatása a cigány, roma fiatalok/felnőttek körében?
3. Milyen támogató vagy hátráltató tényezők azonosíthatóak a cigány felnőttek életútja során?
4. Milyen iskolai életutak (iskolai mobilitás) azonosíthatók a cigány fiatalok/felnőttek életében?
5. Mit gondolnak a cigány felnőttek az önazonosságról (cigány, roma-magyar identitás, értelmiségi kontextus)?

6. Mennyire változott meg magasabb iskolai végzettségük következtében a cigány fiatalok élete, értékeik, normáik?
7. Milyen jövőképpel rendelkeznek a megkérdezett fiatalok?

A kvalitatív vizsgálat részenként félig strukturált interjúk készültek pedagógusokkal és olyan más szakemberekkel, akik az Amrita OBK Egyesület munkatársai, önkéntesei voltak 1994 és 1999 között. A félig strukturált interjúkhoz kapcsolódó kutatói kérdések:

1. Milyen szakmai tapasztalattal, iskolai és szakmai végzettséggel rendelkeztek a program megvalósítói?
2. Milyen pedagógiai módszereket, elveket tartottak fontosak a pedagógusok és szakemberek?
3. Milyen volt a munkatársak, szakemberek véleménye a cigány népesség társadalmi integrációjával kapcsolatban?

III.3. A kutatás módszerei

A kutatás során kvantitatív és kvalitatív módszerek alkalmazására került sor, melyek ismertetésére a továbbiakban kerül sor. A vizsgálat célja miatt szükséges volt az adott téma több fókuszú elemzése, megközelítése. Az iskolán kívüli esélynövelő (tanoda) program tevékenységeinek, szolgáltatásainak és működésének megismeréséhez az egyesületi dokumentumokon túl az interjúalanyok elbeszéléseiből kaptunk információkat.

A mintavétel tekintetében az Amrita OBK Egyesület munkatársai, alapítói, illetve különböző dokumentumok (levelezések, Csodalámpa diákújság, fényképek stb.) alapján rendelkezünk az Egyesület tagságáról listával, vagyis azonosíthatóvá váltak az 1994-1999 között az iskolán kívüli esélynövelő (tanoda) programban részt vett cigány tanulók (60 fő). A diákokat gyermekkori lakcímük, családi-baráti kapcsolataik által, hólabda módszerrel sikerült (35 fő) elérni. A mintaválasztás logikája alapján szakértői mintavétel alkalmazására került sor. A kutatás keretében több módszerrel dolgoztuk fel az információkat.

A vizsgált szervezet: Amrita OBK Egyesület

Az 1990-es évek közepén Magyarországon az Amrita OBK Egyesület cigány tanulókat támogató pályaorientációs programot működtetett. Egy, a közoktatást kívülről célzó (extrakurrikuláris) megközelítési módot mutatott az esélyegyenlőségre, s mindezt közvetítő, támogató, inkluzív rendszerként tette. Az egyesület célcsoportját tekintve a hátrányos helyzetű, elsősorban cigány származású fiatalok közössége alkotta.

Az egyesület kezdeti időszakban a Dél-Dunántúl településein élő hátrányos helyzetű cigány tanulók számára szervezett pályaorientációs tanácsadást és különböző közösségi, szabadidős programokat, majd a későbbiekben a tevékenységi kör tovább bővült felnőttképzéssel, multikulturális közösségi programokkal, illetve interprofesszionális szakmai műhelyek működtetésével. A szervezet – mint kortárs-közösség – önszervező (self-help) jelleggel működő inkluzív rendszerként hálózati közösséget hozott létre.

A 2015-2016 között zajló felmérés⁶ keretében – 20 évvel a pályaorientációs program kezdete után – kvantitatív (dokumentumelemzés, kérdőív cigány fiatalokkal) és kvalitatív (2016-2017; élettörténeti interjúk cigány fiatalokkal, félig strukturált interjúk pedagógusokkal) módszereket alkalmaztam. A kutatás során felmerült a dilemma, hogy egy olyan közösség vagy szervezet inkluzív jellemzőit keresem, mely 1994-2000 között jött létre és működött, amikor alapvetően az integrált oktatás is új szemléletnek számított és az inkluzív környezetről nem szólt diskurzus. Szeretném bizonyítani, hogy már az 1990-es években létezett olyan szervezet, melynek működésében és tevékenységében az inklúzió, a kölcsönös befogadás szemlélete tükröződött.

⁶ A kutatás kvantitatív része a TÁMOP-4.1.1.D-12/2/KONV-2012-0009 komplex hallgatói szolgáltatások fejlesztése hátrányos helyzetű hallgatók részére a Wliskoeki Henrik Szakkollégium szervezésében c. projekt támogatásával valósult meg.

A kutatás eredményei

Kutatásommal szeretnék hozzájárulni a neveléstudomány és a romológia területén létező kevés számú kvalitatív módszereket tartalmazó, a cigány tanulókat érintő vizsgálati eredményhez, a terület tudományos szakirodalmának bővítéséhez. Másrészt kutatásom történeti jellege miatt lehetőséget biztosít a napjainkban zajló társadalmi integrációs folyamatok felülvizsgálatára. Az élettörténeti interjúk eredményei segíthetik megismerni a napjainkban az értelmiségivé válás útján járó, a polgárosodásra törekvő cigány népszerűség tagjainak azon problémáit, melyek akadályozzák a cigány közösség gyermekeinek inklúzióját.

Elsőként arra kerestem a választ, hogy milyen mértékben történt intergenerációs vagy intragenerációs társadalmi mobilitás a vizsgált cigány felnőttek életében. Az interjúk eredményei alapján megállapítható, hogy az intergenerációs mobilitás mindenki esetében megtörtént, szüleikhez képest magasabb iskolai végzettséget szereztek, munkaerőpiaci státuszuk, életminőségük jobb családtagjaikhoz képest. Az adatok tanúsága szerint a gyermekek túlszárnyalták szüleiket és minden elképzelést felülmúltak, minimum egy, de kettő vagy akár három fokkal magasabb iskolai végzettséget szereztek szüleikhez képest. Családjukban és környezetükben elsőként nemcsak középfokú tanulmányokat folytattak, hanem a felsőoktatás világát is megismerték. Fontos megállapítás, hogy csak egy-két főnél tapasztalható, hogy a testvérek, unokatestvérek, a szűkebb társadalmi környezet tagjai követték példájukat és továbbtanultak, többségüknél egyéni iskolai és társadalmi mobilizáció történt. Életforma és életminőség tekintetében teljesen megváltozott az életük, főként, ha családtagjaikhoz viszonyítunk. A távolság nemcsak fizikai, hanem érzelmi szempontból is megnőtt szűkebb társadalmi környezetükhöz kötődő kapcsolataik tekintetében. A továbbtanulás új életformát, normákat, szemléletet jelentett,

melyek közvetítésével kisebb-nagyobb sikerrel próbálkoztak az interjúalanyok, de a végeredmény inkább azt mutatja, hogy a szülői háztól távol találták meg munkahelyüket, boldogulásukat és alapítottak családot. Munkájuk során vannak, akik cigányokkal foglalkoznak szakemberként, de nem a településükön. Két fő maradt a településen, ahol nevelkedett, és munkájával segíti a helyi cigány közösséget, lakosságot.

A kutatási eredmények megerősítették a feltételezést, hogy a magasabb iskolai végzettség csökkenti a hátrányos helyzet determinációját, megakadályozhatja a szegénység újratermelődését. Az interjúk alapján megállapítható, hogy a válaszadó cigány felnőttek munkaerőpiaci esélyei sokkal jobbak, mint a szüleiké. A szülők munkaerőpiaci státuszához képest gyermekeik lényegesen jobb helyzetben vannak, többségük alkalmazottként, szellemi foglalkozású szakemberként, vezetőként dolgozik. Leginkább magasabb iskolai végzettségük, egyéni motivációjuk és a tanulmányaik során kialakított kapcsolati tőke segítette integrációjukat a munkaerőpiacon, függetlenül attól, hogy melyik szektorban (állami, piac, NGO) sikerült elhelyezkedniük.

Az iskolai mobilitás tekintetében érdekes, hogy a családi háttér szempontjából nagy különbségek tapasztalhatók, nem csupán szüleik, nagyszüleik, hanem nevelőszülők, örökbefogadó szülők is nevelték a fiatalokat. A legnehezebb helyzetben lévőknek a gyermekvédelmi gondoskodásban élő vagy onnan nevelésbe, örökbefogadásra kerülő fiatalok tekinthetők. Egyikük útja a felsőoktatásba nem volt egyértelmű, s minden gátló tényező ellenére sikerült elérnie célját, ami az egyéni motiváció mellett leginkább a támogató személyeknek, kortársaknak (közösségnek), intézményeknek is köszönhető. A pályaválasztás mindenki számára a továbbtanulást jelentette. Az előzetes aspirációk között többségüknél a szakiskola, szakközépiskola szerepelt, de az Amrita OBK Egyesület pályaeorientációs programjának tevékenysége

következtében ezek a tervek módosultak, egy fő kivételével a megkérdezettek gimnáziumban folytatták középiskolai tanulmányaikat. Az iskolák szelekciós mechanizmusába egyfajta beavatkozást jelentett az említett pályaaorientációs program. A cigány felnőttekkel készült interjúkból kiderült, hogy a többség első diplomája megszerzése után munka és család mellett továbbtanult/továbbtanul. „Mindig arra vágytam, hogy...” -jellegű gyerekkori álmaik megvalósulásra törekednek, melyek gyerekként valóban álomnak tűntek, napjainkra azonban megvalósítható, elérhető célokká formálódtak.

A példaképek környezetükből (faluban élő magasabb iskolai személyek, családtagok, cigány pedagógus a programban) kifolyólag is meghatározó szerepet játszottak a fiatalok életében, egyfajta jövőképet mutattak vagyoni, kulturális, kapcsolati és társadalmi tőke szintjén. A cigány fiatal által választott hivatás vagy értékrend gyakran szorosan kapcsolódott gyerekkorban megismert személyekhez. Támogató tényezőnek számított a közösség, leginkább a kortársak szerepe, akik tapasztalataikkal segítették a nehézségekkel küzdő fiatalot, nem kortárs-, inkább „sorstárssegítés” volt. Fontos megemlíteni, hogy a szülők alacsony iskolai végzettségük ellenére többnyire támogatták gyermekeiket, vagy legalábbis nem akadályozták tanulmányaikban, elengedték lányaikat, fiaikat lakóhelyüktől távol lévő kollégiumokba, iskolákba, erre a társadalmi környezetükben elvétve volt példa. Másrészt a családok egy részében a tanulás értéként is megjelent: „tanulj, mert magadnak tanulsz”, „tanulj fiam, hogy ne kelljen a földeken kapálnod”. A támogató szülők mellett természetesen voltak hátráltató tényezők is, a család szegénységéből adódóan a cigány fiatalok által kapott ösztöndíjak, támogatások jelentős része az alapvető főként alapszükségletek kielégítését szolgálta, melyek mellett fontos helyen szerepelt a tanulást segítő eszközök, költségek (utazás, ruha stb.) biztosítása is, de többségük hozzájárult a család alapvető szükségleteinek (például élelmiszert vettek, fát, adósságot fizettek stb.) kielégítéséhez. Továbbá

hátráltató tényezőnek számított a korai gyermekvállalás, a továbbtanulás során a költségek finanszírozása miatti munkavállalással kitolódott a felsőfokú tanulmányok kezdete.

Kutatásom során áttekintettem, hogy milyen iskolai életutak (iskolai mobilitás) azonosítható be a cigány fiatalok/felnőttek életében. A pályaaorientációs program során kitűzött cél, mely a fiatalok érettségét adó intézményben történő továbbtanulását takarta, minden esetben sikerült, egy fő kivételével mindenki sikeresen befejezte tanulmányait. Az érettségi megszerzése után viszont különböző utakon folytatták életüket, iskolai pályafutásukat. Az eltérő életutak 4 kategóriába sorolhatók:

1. *Egyenesen az egyetemre:* Az érettségi megszerzésével egy időben felvételiztek valamely felsőfokú intézménybe, felvételt nyertek – nem minden esetben a tervezett vagy a vágyott szakra, helyre, de sikerült a felsőoktatásba bejutni.

2. *Újratervezés:* Az érettségi után felvételizett felsőfokú intézményben, de nem sikerült a felvételi, ezért pótmegoldások után nézve OKJ szakmát tanult (felső vagy középfokon), gyakran munkát kellett vállalnia. Érettségivel nem kapott végzettségének megfelelő – szellemi foglalkozás – státuszt, helyette több esetben is fizikai munkát végzett, például gyárban, földeken.

3. *Út a munka világába:* Az érettségi megszerzése után nem tervezte, hogy továbbtanul, pénzt akart keresni, erre ösztönözte családja is. Magyarországon vagy külföldön vállalt munkát, gyakran végzettségének nem megfelelő munkakörben. A munkavégzés során két utat követett, egyrészt maradt a munka mellett, a mindennapi megélhetés vált a legfontosabbá, családi támogatás hiányában nem volt más lehetősége. Másrészt a munka ráébresztette arra, hogy tovább kell tanulnia, ha többet akar keresni, vagy tudásával és nem fizikai erejével (alacsony iskolai végzettségű családtagjaihoz hasonlóan) akar jövedelemhez jutni.

4. *Részvétel nemzetközi programokban:* Az érettségi után részt vettek nemzetközi projektekben, melyek keretében megismertek, majd elsajátítottak egy idegen nyelvet, a projekt végével úgy döntöttek, felsőfokú tanulmányokat akarnak folytatni, sikeresen felvételiztek felsőoktatási intézménybe.

A diákok tanulmányainak támogatásai közül kiemelkednek a különböző ösztöndíjprogramok, támogató intézmények, szervezetek. A felsőfokú tanulmányok mellett szinte mindenki dolgozott, az ösztöndíjak (Magyarországi Cigányokért Közalapítvány, egyetemi tanulmányi és szociális ösztöndíjak) nem biztosították megélhetésüket, sőt többen a diákhitelt is igénybe vették. A fővárosban, Budapesten továbbtanuló diákok pozitívan nyilatkoztak a Romaversitas Láthatatlan Kollégiumról, mint tanulást segítő esélynövelő programról, amely az első cigány, roma „szakollégiumként” működött Magyarországon.

Az önazonosságra, a cigány identitásra kitérő kérdések eredményei azt mutatják, hogy kétféle utat járnak be a megkérdezettek: egyrészt vannak, akik cigány identitásukat megerősítve, integrációra törekedve öntudatos „cigányként” és szakemberként élik mindennapjaikat, felvállalva a származással járó negatív és pozitív sztereotípiákat, előítéleteket. Példaképpént tekintenek magukra, munkájukkal, életükkel tudatosan vagy tudattalanul képesek megváltoztatni a cigányokról alkotott sztereotípiákat. Mások számára a cigány származás nem része a hétköznapi életnek, szakemberként szeretnének bizonyítani leginkább önmaguknak és esetenként jelenlegi társadalmi környezetüknek, próbálják elkerülni a konfrontációkat, mely a származásukból adódóan előfordulhatnak, egyértelmű asszimilációs törekvéseik (pl. névváltoztatás) vannak, melyek bizonyos esetben megvalósítható célok, hiszen külső fizikai megjelenésükben kevésbé vagy egyáltalán nem hordoznak cigány származásukra utaló jegyeket. Közösségük, családjuk büszke arra, hogy példaként említhetik azokat a cigány fiatalokat, akik

továbbtanultak, jó munkahellyel, anyagi javakkal rendelkeznek, de keveset értenek vagy tudnak arról, hogy miként élik mindennapi életüket „tanult emberként”. Az interjúalanyok kétharmada „két világ között mozog”, az értékek, normák közvetítésével próbálkozik családjában, társadalmi környezetében, kisebb-nagyobb sikerrel egyfajta transzleátor szerepet (Forray & Hegedűs, 2003) magára vállalva.

Nagyon fontos, hogy mindenki a „saját útját járva” egyéni célok megvalósítására törekszik szakemberként és magánemberként is. A motivációjuk között gyakran elhangzottak az interjúkban a „bizonyítani szeretnék önmagamnak vagy másoknak” mondatok, melyek jelzik, hogy a megkérdezett fiatalok az iskolai mobilitás mellett a társadalmi mobilitás nehézségeivel is küzdenek, és nem alakult ki „cigány értelmiségi” csoporttudat, melyre több támogató program is törekedett az 1990-es években. Egyénileg elért eredményeik mutatják, hogy a cigány értelmiség jelen van a hétköznapi életben, különböző munkahelyeken, szakterületeken.

Szelmájukban/szakemberként szeretnének érvényesülni, „példát mutatni”, a karrierépítés pedig nemcsak a férfiak, hanem a nők esetében is megjelenik. Gyermekeik számára fontosnak tartják a tanulást, az értékközvetítést, a lehetőségek megteremtését, ennek érdekében a gyermeket vállalók többsége minőségi oktatást szeretne biztosítani gyermeke/gyermekei számára, megteremteni a továbbtanulás során a választási lehetőséget. A vagyoni tőke mellett a kapcsolati, kulturális és társadalmi tőke megszerzésére törekednek. A „biztos megélhetés” mellett fontos tényezőnek tartják a megbecsültséget és elismerést munkájuk és magánéletük tekintetében. Hosszútávú tervekkel rendelkeznek, ami bizonyítja, hogy szüleikhez és gyermekkoruk társadalmi környezetéhez képest eltérő értékeket és normákat is elsajátítottak, ezek internalizálódtak számukra.

Az egyesület egyik fő célja a motiváció, az érdekérvényesítő képesség, az önbizalom növelése volt a hátrányos helyzetű, főként cigány fiatalok körében, akik

tanulmányi eredményeik következtében kiemelkedtek családjuk tagjai közül. Az Amrita-tagok többsége jelenleg dolgozó, önálló életet élő, gyermekeket nevelő, önbizalommal rendelkező, terveket szövő, jövőképpel rendelkező (fiatal) felnőttek, akik a külső körülmények hatásait szubjektív módon ítélik meg, és hisznek abban, hogy képesek saját erejükből, képességeik által elérni és megvalósítani álmukat. Valójában ez bizonyítja leginkább, hogy az Amrita OBK Egyesület elérte az egyik fő célját, azaz a hátrányos helyzetű, főként cigány származású fiatalokat hozzásegítette ahhoz, hogy „kilépjenek” abból a körforgásból, melyben a szegénység és az alacsony iskolai végzettség, munkanélküliség egymást követő állapotok sorozata – az iskola számukra kitörési pontot jelentett.

A vizsgált szervezet tevékenysége, hatása – egy társadalmi innováció

A kutatás során egyértelművé vált, hogy a vizsgált egyesület által megvalósított pályaorientációs, esélynövelő és hátránykompenzáló program alulról szerveződött, a célcsoport (hátrányos helyzetű főként cigány tanulók) problémáira és szükségleteire reflektált a rendszerváltást követő időszakban. Előnyének tekinthetjük, hogy szolgáltatását közvetlenül és célzottan nyújtotta a célcsoport számára. Újdonsága abban rejlett, hogy a tanulók iskolai sikerességét a tantárgyi felkészítésen túl a különböző szociokulturális hátrányok kiegyenlítésére törekvő iskolán kívüli programokon keresztül valósította meg. A szervezet alapítói, munkatársai szemléletükben hasonló értékeket képviseltek, egyetértettek abban, hogy a társadalmi integráció egyik kulcsa az oktatási esélyek növelése a hátrányos helyzetű, főként cigány tanulók körében. Az egyesület módszereit tekintve innovatívnak számított, hiszen az oktatás terén a rendszerváltást követően még kevésbé ismert és/vagy alkalmazott projektpedagógia, olvasó táborok, egyéni és csoportos tantárgyi felkészítések, illetve az élményalapú tanulás elemeit ötvözte komplex szolgáltatásai és tevékenységei során. A foglalkozások a tanulók iskolai

sikerességét próbálták elősegíteni direkt és indirekt oktatási módszerekkel, melyek során a személyes odafigyelés – (patronálás) a tanulók tantárgyi felkészítésén kívül – az egyéni szociális problémáik megoldása során is fókuszba került.

A kutatási eredmények alapján láthatjuk, hogy 20 évvel a program után a válaszadó fiatalok többsége érettségit szerzett, sőt egyetemi vagy főiskolai végzettséggel rendelkezik. Az Amrita OBK Egyesület tagjai egy olyan történelmi időszakban kerültek középiskolába, amikor a cigány tanulók számára a továbbtanulás kevésbé jelent meg jövőképként, az esélyeik csekélyek voltak.

Az Amrita OBK Egyesület iskolán kívüli, de az iskolai sikerességet elősegítő esélynövelő komplex programja hátrányos helyzetű, főként cigány fiatalok számára egyfajta társadalmi kísérlet volt, mely reflektált az adott időben és térben felmerülő társadalmi problémára, ezáltal innovációs példa (modell) lett az esélykiegyenlítésre. Nem tanodának hívták, de az 1990-es évek végén a 2000-es évek elején létrejött civil tanodakezdeményezések között számos példát találunk olyan tevékenységekre, szolgáltatásokra, melyek hasonlóan működtek. Napjainkban a társadalmi tér és idő is megváltozott, a problémák is differenciálódtak, látható és tapasztalható, hogy a hátrányos helyzetű és főként cigány tanulók számára az iskolai sikeresség elősegítése, a lemorzsolódás csökkentése sokkal inkább rendszerszintű probléma az oktatásban. Az Amrita OBK Egyesület programja a dél-dunántúli régióban élő cigány fiatalokra fókuszált, létszámadatait tekintve a bevont fiatalok száma a kutatás időszakában 60 fő volt, a viszonylag kis létszám miatt pedig képes volt „családra emlékeztető közösségként” működni. Ha nagyobb létszámban szeretnénk a cigány tanulók iskolai sikerességét elősegíteni, esélyeiket növelni és kiegyenlíteni, akkor a minőségi oktatáshoz, mint szolgáltatáshoz való hozzáférésüket szükséges javítani. Az AMRITA programja leginkább arra ad módot és lehetőséget, hogy a cigány tanulók segítségével, támogatásában szerzett tapasztalatait, módszereit adaptálva a

napjainkban működő iskolarendszerű pályaorientációs programok, közösségi és identitáserősítő kezdeményezések és az iskolán kívül megvalósuló esélynövelő szolgáltatások fejlődjenek.

Úgy gondolom, hogy az Amrita OBK Egyesület esélynövelő programja mint társadalmi innováció elsősorban nem a szolgáltatások és a tevékenységek adaptációs lehetőségében mérhető. Hanem abban, hogy az elmúlt évtizedekben a korábban az Egyesületben dolgozó szakemberek és cigány fiatalok szakmai és életútjukat folytatva az aktuális társadalmi problémákra reflektálva újabb (pl. Collegium Martineum, Wlislócki Henrik Szakkollégium, roma szakkollégiumok stb.) innovatív, oktatási esélykiegyenlítő programokat indítottak és valósítottak meg az oktatási rendszeren belül és azon kívül is.

A cigány fiatalok, „Amritások”, akik egykor általános iskolai tanulóként a jövőt tervezgették, a mindennapokban köztünk élnek, emberek, nők, férfiak, szakemberek, cigányok, szülők, segítők és segítettek, példaképek, „hétköznapi roma hősök”.

Irodalom

Arató Ferenc, Varga Aranka (2005): A kooperatív hálózat működése. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs.

Andorka, R., Simkus, A. (1983): Az iskolai végzettség és a szülői család társadalmi helyzete. *Statisztikai Szemle* 6, 592-611.

Andor, M., Liskó, I. (2000): *Iskolaválasztás és mobilitás*. Iskolakultúra, Budapest.
Bernstein Bail (1971): *Class, Codes and Controll*. Routledge and Kegan Paul, London.

Bourdieu Pierre (1978): *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Coleman James (1966): *Equality of Educational Opportunity*. Government Printing Office, Washington DC.

Forray R. Katalin, Hegedűs T. András (1998): *Cigány gyermekek szocializációja*. AULA, Budapest.

Gaszó Ferenc, Pataki Ferenc, Sántha Pál & Várhegyi György (1970): *Pályák vonzásában*. Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, Budapest.

Gaszó Ferenc (1971): *Mobilitás és iskola*. Társadalomtudományi Intézet, Budapest.

Havas Gábor, Liskó Ilona (2006): *Óvodától a szakmáig*. Felsőoktatási Kutatóintézet, Új Mandátum Kiadó, Budapest.

Havas Gábor, Liskó Ilona (2005): *Szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában*. Kutatás közben 266. Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest.

Havas, G., Zolnay, J. (2011): *Sziszifusz számvetése*. Az integrációs oktatáspolitikai. Beszélő, 16. 6. sz. 24-49.

Kemény, I. (1996): *A romák és az iskola*, *Educatio*, 1.sz. 71-83.

Kemény István – Janky Béla – Lengyel Gabriella (2004): *A magyarországi cigányság 1971-2003*. Gondolat Kiadó-MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest.

Kemény, I., Havas, G., (1996): „Cigánynak lenni”. In Andorka Rudolf - Kolosi Tamás - Vukovich György (szerk.): Társadalmi riport 1996. Budapest, TÁRKI-Századvég, 352-380.

Kertesi Gábor, Kézdi Gábor (1998): *A cigány népesség Magyarországon*. Socio-Typo, Budapest.

Kertesi, G., Kézdi, G., (2005): „Általános iskolai szegregáció, I—II.” *Közgazdasági Szemle*, LII., április, 317-355. május, 462-479.

Kézdi Gábor, Surányi Éva (2008): *Egy sikeres iskolai integrációs program tapasztalatai*. A hátrányos helyzetű tanulók oktatási integrációs programjának hatásvizsgálata 2005-2007. Kutatási összefoglaló. Educatio, Budapest.

Messing, V., - Molnár, E.,(2008): „A roma gyerekek iskolai sikerességének korlátairól”. *Esély*, 4. sz. 77-93.

Németh, Sz., Papp Z., A. (2006): „»És mi adjuk az integráció vezérfonalát...« Dokumentumelemzés és a kvalitatív vizsgálat eredményei”. In Németh Szilvia (szerk.): 2006. *Integráció a gyakorlatban. A roma tanulók együttnevelésének iskolai modelljei*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.

Varga, A. (2015): Lemorzsolódás vagy inklúzió In: Fehérvári Anikó – Tomasz Gábor (szerk.): Kudarok és megoldások. Iskolai hátrányok, lemorzsolódás, problémakezelés. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest. 73-88.

A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK:

Boros Julianna (2017): Egyéni utak, társadalmi helyzetek, PTE BTK TKI Közösségi és Szociális Tanulmányok Tanszék, Pécs, 228.p.

Boros Julianna(2017): Utak az iskolába és a munkaerő – piacra – Cigány/roma felnőttek életútja egy kvalitatív kutatás eredményeinek tükrében Erdélyi Társadalom folyóirat XV. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM, 109-137.

Boros Julianna(2017): Kölcsönös befogadás (inklúzió) szemlélete a rendszerváltás után egy cigány/roma pályaaorientációs programban In: Fehér Ágota-Mészáros László (szerk.): „...et vocavit vocatione sua sancta” A pedagógiai hivatás a keresztény nevelésben, Tanulmánykötet, Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác, 48-61.

Boros Julianna (2016): Inkluzív közösség az ezredforduló után – Amritások, Autonómia és felelősség Neveléstudományi folyóirat 2016. 2. évf. 2-3. sz. 79-88.

Boros Julianna (2016): A roma/cigány tanulók támogatása Szociálpedagógia 2016/3-4. 73-87.

Boros Julianna(2016): Cigány/roma tanulókat támogató programok Magyarországon 1990-2010 között In: Cserti Csapó Tibor (szerk.): Horizontok és Dialógusok 2016. V. Romológus Konferencia – Tanulmánykötet, Gypsy Studies – Cigány Tanulmányok, PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs, 77-93.

Boros Julianna (2015): Kérdőíves vizsgálat az Amrita Orientációs Baráti Kör Egyesület tagjaival - tapasztalatok és eredmények, In: Varga Aranka Amrita az ezredforduló előtt. 242 p. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs, 89-147.

Boros Julianna(2015):„Amritások” – egy inkluzív közösség a rendszerváltás után In: Cserti Csapó Tibor (szerk.) Horizontok és dialógusok: IV. Romológus konferencia. Gypsy Studies - Cigány Tanulmányok; 35. Pécsi Tudományegyetem BTK Romológiai Tanszék, Pécs, 200-214.

Boros Julianna (2010): Programok, támogatások és lehetőségek hátrányos helyzetű, közép- és felsőfokon tanulók számára. In: Kovács Anna, Szűcs Gabriella (szerk.): Esélyerősítés: talpraesettséggel és szívvel Kézikönyv a HÖÖK Mentorprogram mentorai számára. 2010. HÖÖK, Budapest, 2010. 8-13.

Boros Julianna (2010): A cigány, roma tehetséggondozás intézményei. In: Andl Helga, Dominek Dalma Lilla, Molnár-Kovács Zsófia (szerk.): Iskola a társadalmi térben és időben 2009. PTE-Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs, 175-178.

Boros Julianna (2010): A hátrányos helyzetű tanulók támogatása és a tehetséggondozás. Oktatáspolitikai intézkedések, megoldások és lehetőségek. In: dr. Albert Gábor: Az óvodapedagógiától az andragógiáig. Képzés és Gyakorlat Konferencia III., Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar, Kaposvár.

Boros Julianna(2009): A tanodák működése – három dél-dunántúli példa In: Németh Szilvia (szerk.): A tanoda-típusú intézmények működésének, tevékenységének elemzése – kutatási beszámoló. TÁRKI-TUDOK Tudásmenedzsment és Oktatáskutató Központ Zrt. Budapest, 68-95.

Boros Julianna, dr. Farkas Lilla, Németh Szilvia, Papp Z. Attila, Kardos Zsófia (2007): A romák minőségi oktatáshoz való egyenlő mértékű hozzájárítása – Országjelentés 2007, Open Society Institute, Budapest.

Boros Julianna – Szemenyei Mariann (2005): Faológia, Faág Baráti Kör Egyesület, Pécs.

Boros Julianna, Lakatos Izabella (2005): Iskola Miskolcon In. Németh Szilvia (szerk.): Fókuszban a roma többségű iskolák Országos Közoktatási Intézet, Budapest.

Boros Julianna: Iskola ET In. Németh Szilvia (szerk.) (2005): Fókuszban a roma többségű iskolák Országos Közoktatási Intézet, Budapest.

A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ KONFERENCIA RÉSZVÉTELEK:

2017. November 29: Boros Julianna, Gergye Eszter: Roma, Gypsy families in the Ormánság (South-western part of Hungary) and the role of Church in their life. Theological and Missiological Reflections on Christianity among the Roma - Conference. November 28th to December 1st, 2017 OSIMS ETS Osijek, Croatia

2017. május 26: Boros Julianna: Cigány/roma fiatalok társadalmi mobilitása és a pályaeorientáció szerepe a rendszerváltás után In: HERA (szerk.) Innováció, kutatás, pedagógusok. HuCER 2017: Absztrakt kötet. 251 p. Konferencia helye,

ideje: Budapest, Magyarország, 2017.05.25-2017.05.26. Budapest: Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete; Hungarian Educational Research Association (HERA), 2017. p. 28. ISBN: [978-615-5657-02-3](https://doi.org/10.1007/978-615-5657-02-3)
<http://hera.org.hu/hucer-2017-absztraktkotet/>

2017. május 18: Roads leading to education and to the job market – social mobility of gipsy/roma adults – values, principles, experiences, and visions. International Conference on Migration and Minorities, Social and Economic Consequences in the Case of Contemporary Migration and Ethnic Minorities, Oradea, Romania, Partium Christian University, Oradea, Romania, 18 May 2017
[HTTPS://CONFERENCE2017.PARTIUM.TK/SECTION-PROGRAM/](https://conference2017.partium.tk/section-program/)

2017. május 12: Boros Julianna: Roma/cigány fiatalok társadalmi mobilitása – munkaerő-piaci esélyek. VI. Romológus Konferencia, Horizontok és Dialógusok III. Nemzetközi Tudományos Konferencia, PTE, Pécs, 2017. 05. 10-12. absztrakt kötet <http://nevtudphd.pte.hu/content/hd-iii-program>

2017. május 11: Boros Julianna: „Utak az iskolába” – cigány/roma fiatalok életútja és ami mögöttük van... V. Autonómia és Felelősség – Tanulásközpontú Pedagógia Konferencia, Horizontok és Dialógusok III. Nemzetközi Tudományos Konferencia, PTE, Pécs, 2017. 05. 10-12. <http://nevtudphd.pte.hu/content/hd-iii-program>

2017. május 10: Boros Julianna: Roma/cigány tanulók pályaeorientációja a rendszerváltás után – pedagógiai módszerek, elvek és értékek VIII. Iskola a társadalmi térben és időben Konferencia, Horizontok és Dialógusok III. Nemzetközi Tudományos Konferencia, PTE, Pécs, 2017. 05. 10-12. <http://nevtudphd.pte.hu/content/hd-iii-program>

2017. április 27: Boros Julianna: „Utak az iskolába” – cigány/roma fiatalok iskolai mobilitása. „...ET VOCAVIT VOCATIONE SUA SANCTA” – A pedagógiai hivatás a keresztény nevelésben Konferencia, Vác, Apor Vilmos Katolikus Főiskola, 2017. 04. 27. <http://www.avkf.hu/konferenciakotetek>

2017. április 06: Cigány fiatalok közössége az ezredforduló után – Amritások. A szociális és szociológiai képzések elmúlt 25 éve Pécs Nemzetközi Konferencia – Pécs, 2017. április 6-7. <http://szocialismunka.btk.pte.hu/>

2016. november 17. XVI. Országos Neveléstudományi Konferencia, Szeged
Előadás: Boros Julianna: Amritások – egy inkluzív közösség a rendszerváltás után

2016. május 24. MTA Kritikai Roma Tanulmányok Kutatócsoport Tudás/hatalom - Új narratívák felé c. konferenciája, Budapest Előadás: Boros Julianna: Tudás és/vagy tanulás – cigány/roma felnőttek múltja és jelene

2016. május 5. IV. Autonomia és Felelősség Konferencia (Horizontok és Dialógusok II. Neveléstudományi Konferencia) Pécs, Előadás: Boros Julianna: Inkluzív közösség

2016. május 6. V. Romológus Konferencia, Pécs, Előadás: Boros Julianna: Roma/cigány fiatalokat támogató oktatási programok 1990-2010

2015. május 6-9. Horizontok és Dialógusok I. Neveléstudományi Konferencia, Pécs, Előadás: Boros Julianna: Kérdőíves vizsgálat az Amrita OBK Egyesület tagjaival – tapasztalatok és eredmények

2010. január 15. Oktatás, Nevelés, Élethossziglani Tanulás Konferencia, Neveléstudományi Egyesület – Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, Előadás: Boros Julianna: Roma hallgatók tehetséggondozása a felsőoktatásban <http://www.eduscience.hu/szfvar-konf.pdf>

2009. november 19-21. IX. ORSZÁGOS NEVELÉSTUDOMÁNYI KONFERENCIA, Neveléstudomány – Integritás és integrálhatóság, Veszprém, Pannon Egyetem, Előadás: Boros Julianna: Roma szakkollégium

2009. április 24. III. KÉPZÉS ÉS GYAKORLAT KONFERENCIA „AZ ÓVODAPEDAGÓGIÁTÓL AZ ANDRAGÓGIÁIG” Előadás: Boros Julianna: A hátrányos helyzet és tehetséggondozás, Kaposvár, Kaposvári Egyetem

2009. november 24. Iskola a Társadalmi Térben és Időben nemzetközi konferencia, PTE OTDI-MTA PAB Neveléstörténeti Munkabizottsága, Pécs, Előadás: Boros Julianna: A cigány, roma tehetséggondozás intézményei

Köszönetnyilvánítás

Elsőként szeretnék köszönetet mondani azoknak a cigány felnőtteknek, szakembereknek, akik vállalták a beszélgetést és elmondták élettörténetüket, válaszoltak kérdéseimre, nélkülük nem tudott volna megvalósulni a kutatás. További köszönettel tartozom a Wlilocki Henrik Szakkollégium hallgatóinak, hogy aktív részesei voltak a kérdőíves kutatásnak, elemzésnek.

Ezúton is szeretném megköszönni Prof. Em. Forray R. Katalin és Dr. habil. Híves-Varga Aranka témavezetőim, mentoraim szakmai tanácsait, javaslatait és támogatását, melyet a kutatási terv és a megvalósítás során nyújtottak számomra.

A disszertáció véglegesítése során nagy hálával tartozom dr. habil. Orsós Annának, aki opponensként szakmai észrevételei mellett strukturális és stilisztikai javasolataival segítette munkámat és tudományos előrehaladásomat. Továbbá dr. Szűcs Norbertnek, akinek kritikai észrevételei további gondolatok megfogalmazására ösztönöztek.

Külön köszönettel tartozom Prof. Dr. Kéri Katalinnak, az „Oktatás és Társadalom” Doktori Iskola vezetőjének és Dr. habil. Bognárné Erdős Mártának, munkahelyi vezetőmnek, akik lehetőséget teremtettek arra, hogy kutatási tevékenységemet megvalósíthassam, támogatták tudományos munkámat.

A kutatás és a disszertáció munkálataiban nagy segítségemre volt 2017-ben a Magyar Tudományos Akadémia és a Ryoichi Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund Scholarship támogatása. A kutatás kvantitatív része 2015-2016-ban a TÁMOP-4.1.1.D-12/2/KONV-2012-0009 komplex hallgatói szolgáltatások fejlesztése hátrányos helyzetű hallgatók részére a Wlilocki Henrik Szakkollégium szervezésében c. projekt támogatásával valósult meg.

További köszönettel tartozom Híves Tamásnak, aki a disszertációban lévő térképeket készítette, ezzel segítette megvalósítani elképzeléseimet az adatok felhasználását illetően.

Köszönöm szüleimnek, hogy mindig engedték a saját utamat járni.

Legnagyobb köszönettel férjemnek tartozom, aki a nehéz pillanatokban is mellettem állt és támogott.